

Gondnoksági perekben tapasztalt visszasságok, a jogalkalmazás egységességének hiánya

Az alábbi elemzést a Társaság a Szabadságjogokért jogászai és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karának (ELTE-BGGYK) oktatói készítették a TASZ ügyvédei által képviselőre vállalt, az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépése után indult gondnoksági eljárások tapasztalatai alapján. Az elemzés alapjául szolgáló bírósági eljárások ügyszámát az anyag végén felsoroljuk. Elemzésünkben az egyszerűség kedvéért “alperesként” utalunk a gondnoksági perekben érintett fogyatékossgal élő emberekre, de megállapításainkat nem csupán a gondnokság alá helyezési perekben alperesként eljáró személyekre, hanem más gondnoksági perekben, például gondnokság megszüntetése iránti perekben felperesként eljáró személyekre is értjük. A Ptk. a “mentális zavarral” élő ember fogalmat használja. Javaslatunkban - a gondnoksági eljárással érintett emberek eltérő fogyatékossgai alapján - “mentális zavarral” élő ember alatt a pszichoszociális fogyatékossgal (korábbi fogalomhasználattal: pszichiátriai beteg), vagy intellektuális fogyatékossgal (korábbi fogalomhasználattal: értelmi fogyatékos), illetve autizmussal élő embereket egyaránt értjük.

Tartalom:

a) Az alapjogok szükségtelen, illetve aránytalan korlátozása, a fokozatosság elvének sérülése	2
b) Egyes ügycsoportok meghatározása, szükségességi és arányossági vizsgálat elmaradása, az ítéletek indokolásának hiányossága	4
c) A cselekvőképesség-korlátozás feltételeinek nem egységes értelmezése	5
d) Az alperes személyes meghallgatása	9
e) Az alperes akarata vagy érdeke	10
f) A választójog korlátozásának eltérő bírói gyakorlata	10
g) Az ügygondnok kötelező részvétele	12
Függelék: A javaslat alapjául felhasznált ügyek:	13

a) Az alapjogok szükségtelen, illetve aránytalan korlátozása, a fokozatosság elvének sérülése

A cselekvőképesség megvonása vagy korlátozása minden esetben súlyosan érinti a gondnokolt önrendelkezési jogát, a magánélethez való jogát, ezeken keresztül emberi méltóságát. A Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményt ratifikáló 2007. évi XCII. törvény (a továbbiakban: ENSZ Egyezmény) 12. cikke Magyarországot is kötelezi, hogy a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó valamennyi intézkedés, a nemzetközi emberi joggal összhangban, megfelelő és hatékony biztosítékokat tartalmazzon a visszaélések megelőzésére. Az ilyen biztosítékok garantálják, hogy a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó intézkedések tiszteletben tartják a személy jogait, akaratát és választásait, összeférhetetlenségtől és indokolatlan befolyástól mentesek, arányosak és a személy körülményeire szabottak, a lehető legrövidebb időre vonatkoznak, továbbá, hogy a hatáskörrel rendelkező, független és pártatlan hatóság vagy igazságügyi szerv rendszeresen felülvizsgálja azokat. A biztosítékok azzal arányosak, amilyen mértékben az adott intézkedések érintik a személy jogait és érdekeit. Megjegyezzük, hogy az ENSZ Egyezmény végrehajtását ellenőrző CRPD Bizottság értelmezésében a 12. cikk egyáltalán nem engedi a cselekvőképesség korlátozását, helyette az érintettet támogató formák létrehozását sürgeti.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a gondnokság alá helyezéssel összefüggésben állapított meg jogsérelmet különösen a magánélethez való jog, a tisztességes tárgyaláshoz való jog, a szabadsághoz és biztonsághoz való jog és a hatékony jogorvoslathoz való jog vonatkozásában a Shtukurov kontra Oroszország (App. no. 44009/05, 2008. március 27.), az X. és Y. kontra Horvátország (App. no. 5193/09, 2011. november 3.), a Stanev kontra Bulgária (App. no. 36760/06, 2012. január 17.) és a Lashin kontra Oroszország (App. no. 33117/02, 2013. január 22.) ügyekben. Az Alapvető Jogok Biztosa a magyarországi rendszer átfogó vizsgálata során 2016-ban megállapította, hogy a gondnoksági rendszer komoly problémákkal küzd, ami a kiszolgáltatott gondnokoltak jogsérelméhez vezet (ld. az AJB-2709/2016. sz. jelentést).

Az AB gyakorlatából mindazonáltal egyértelmű, hogy a gondnokság intézménye – kellő garanciákkal körülbástyázva – megengedett a magyar alkotmányos jogrendben [74/2009. (VII. 10.) AB határozat]. Az AB által felállított, és 2012 óta az Alaptörvényben szövegszerűen is megjelent szükségesség és arányosság követelménye a polgári anyagi jog szintjén is kifejezést nyer. Az új Polgári Törvénykönyvben (a továbbiakban: Ptk.) a gondnokság alá helyezéssel cselekvőképességükben érintett személyekre vonatkozó szabályok jelentősen módosultak a szükségesség és arányosság elvének megfelelően. Ilyen lényeges újítás, hogy már a cselekvőképesség részleges korlátozására is csak akkor kerülhet sor, - a fokozatosság követelményének megfelelően - ha az érintett személy jogainak a védelme más módon – például az új jogintézményként megjelenő támogatott döntéshozatal által – nem biztosítható.

A támogatott döntéshozatal a gondnokság intézményénél kevésbé korlátozó, továbbá jelentősen több és hatékonyabb támogatást tud biztosítani az érintetteknek. Az új Polgári Törvénykönyv ezzel a megoldással egyszerre tudta kiküszöbölni a cselekvőképesség korlátozását, és támogatást, gondoskodást nyújtani az azt igénylő személy számára. Álláspontunk szerint mi sem igazolja jobban, hogy a gondnoksági perek során többnyire sérül a fokozatosság elve, mint az a 2017-es adat, amely szerint Magyarországon 57.983 fő áll cselekvőképességet érintő gondnokság alatt és csupán 167 fő támogatott döntéshozatalban¹

Ahogy ezek a számok is mutatják, bár az új Ptk. már több mint négy éve hatályos, a fokozatosság elvének érvényesülésével kapcsolatban továbbra is bizonytalan a jogalkalmazás. Tapasztalataink szerint ennek egyik oka, hogy a felperes gyámhatóságok kereseti kérelmükben gyakran a cselekvőképesség teljes korlátozását kérik, - elsősorban a kereseti kérelemhez kötöttség elve okán - azért, hogy később a bizonyítási eljárás során felmerülő tények ne korlátozzák a bírót az egyes ügycsoportok meghatározásában. Ez a gyakorlat helytelen és ellentétes a szükségesség és arányosság, illetve a fokozatosság elvével. A cselekvési autonómia drasztikus korlátozása esetében éppen fordítva kellene a gyámhivataloknak eljárnia: megvizsgálni, hogy a támogatott döntéshozatal, vagy csak ügycsoportok szűk meghatározása elegendő védelmet nyújt-e.

A fokozatosság elvének alkalmazásával kapcsolatos további bizonytalanság abból fakad, hogy a bíróságok nem egységesek abban a kérdésben, hogy a cselekvőképesség korlátozása során alkalmazzák-e a szükségesség és arányosság tesztjét, vagy sem. A bíróságok számos esetben osztották alperesi érveinket, mely szerint a fokozatosság elvéből következik, hogy a szükségesség és arányosság követelményét alkalmazva csak akkor kerülhet sor a cselekvőképesség, mint alkotmányos alapjog korlátozására, ha az feltétlenül szükséges és az érintett személy jogainak védelme a cselekvőképességet nem érintő más módon – például támogatott döntéshozatallal – nem biztosítható. Ilyen érvelést olvashatunk a Gyulai Járásbíróság 5.P.20.277/2017/21. sz. ítéletében, a Debreceni Járásbíróság 56.P.23.875/2016/39. sz. ítéletében, a Budapest Környéki Törvényszék 14.Pf.21.639/2016/7. sz. ítéletében.

Másrészt, számtalan olyan ítélettel találkoztunk, amelyek csupán utalnak a fokozatosság követelményére, vagy idézik a Ptk. 2:19. § (4) bekezdését, de a különleges mérlegelési szempontokat már nem alkalmazzák, a szabályból semmilyen következtetést nem vonnak le. Például: Székesfehérvári Járásbíróság 3.P.22.706/2016/20. sz. ítélete, Székesfehérvári Járásbíróság 8.P.21.437/2017/19. sz. ítélete, Budaörsi Járásbíróság 2.P.20.635/2015/35. sz. ítélete.

Több olyan ítélettel is találkoztunk, amelyek egyáltalán nem említik - még a vonatkozó Ptk. szöveg idézésével sem - a fokozatosság követelményét, megfelelve annak alapelvei

---

¹ Központi Statisztikai Hivatal egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállománya

jelentőségéről. Különösen: Szigetvári Járásbíróság 12.P.20.101/2016/17. sz. ítélete, Pesti Központi Kerületi Bíróság 19.P.102.422/2015/13. sz. ítélete, Székesfehérvári Járásbíróság, 13.P.20.422/2015/14. sz. ítélete.

A szükségesség és arányosság követelményének alkalmazása, valamint a per során felmerült bizonyítékok gondos mérlegelése két egymástól eltérő döntéshozatali módszertan, amelyek eltérő nézőpontból rendkívül eltérő döntéseket eredményeznek, ezzel megkérdőjelezve az ítélkezési gyakorlat egységességét.

- ***Szükséges lenne tehát annak egyértelmű kimondása, hogy a bíró a cselekvőképesség korlátozása során, mivel alapjog korlátozására kerül sor, szükségességi és arányossági vizsgálatot végez.***

b) Egyes ügycsoportok meghatározása, szükségességi és arányossági vizsgálat elmaradása, az ítéletek indokolásának hiányossága

Amennyiben úgy határoz a bíróság, hogy az alperes jogainak védelméhez gondnokság alá helyezés szükséges, még el kell döntenie, hogy az a cselekvőképességet teljesen, vagy részlegesen korlátozó gondnokság legyen-e. Részlegesen korlátozó gondnokság esetén meg kell határoznia a korlátozással érintett ügycsoportokat. Az ügycsoportok kiválasztásának módja azonban nem egységes szempontok alapján történik. A bíróság az ügycsoportok meghatározásánál természetesen kötve van a gyámhatóság kereseti kérelméhez. Ahogy azonban arra az előző pontban utaltunk, tapasztalataink szerint a gyámhatóságok felülsúlyozzák azon ügycsoportokat, melyekben jogkorlátozást látnak szükségesnek, gyakran a legsúlyosabb korlátozást - vagyis teljesen korlátozó gondnokság alá helyezést - kérve a bíróságtól. Tipikus esetnek mondható a Székesfehérvári Járásbíróság előtt indult 8.P.21.437/2017 sz. ügy, amelyben a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság elrendelését indítványozta a felperes gyámhatóság, majd alperesi érveink hatására módosította kérelmét végül egyetlen ügycsoportra.

A bizonyítás a gondnokság alá helyezés iránt indított perben a felperest terheli. A bizonyítási eljárás során keletkezett bizonyítékok és az összes körülmény gondos mérlegelése után dönt a bíró, hogy mely ügycsoportok tekintetében tartja indokoltnak a korlátozást. A Ptk. indokolása (V. cím, 2. pont) szerint "[a] cselekvőképesség korlátozásának szükségességét minden egyes ügycsoport esetén indokolni kell. Az elsőfokú bíróságnak minden egyes ügycsoportban meg kell indokolnia, hogy milyen jogi és ténybeli indokok alapozzák meg a cselekvőképesség korlátozását. Az ítélet megfelelő indokolása nem pusztán formai kötelezettség, hanem ezen múlik az ítélet meggyőző ereje. Az indokolási kötelezettség hiányossága lényeges eljárási szabálysértés, amely az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezethet."

Ennek ellenére számtalan olyan ügyet láttunk, ahol amint bebizonyosodott, hogy az érintett személy nem képes jognyilatkozatot tenni egy adott ügycsoport vonatkozásában, pusztán erre a tényre alapítva rendelt el korlátozást más ügycsoportokban is a bíróság. Az ilyen ítéletek indokolásai csupán a belátási képesség csökkenésének mértékét rögzítik, azt röviden indokolják, azonban nem térnek ki külön az egyes ügycsoportokra. Ilyen határozat született a Miskolci Törvényszék 1.Pf.21.337/2015/4. sz. ítéletében, a PKKB. 9.P.103.486/2013/56. sz. ítéletében, a Veszprémi Járásbíróság 8.P.21.001/2014/20-I. sz. és 41-I. sz. kiegészítő ítéletében, és a Székesfehérvári Járásbíróság 13.P.20.422/2015/14. sz. ítéletében.

A Nagykáta Járásbíróság 8.P.20.389/2016 sz. ügyben hozott ítéletét az alperes fellebbezése folytán – többek között – éppen azon az alapon helyezte hatályon kívül a Budapest Környéki Törvényszék 1.Pf.21.698/2017/6. számú végzésével, mert az első fokú ítélet nem tett eleget az indokolási kötelezettségnek mivel nem indokolta a korlátozni rendelt ügycsoportokat.

Más bíróságok – álláspontunk szerint helyesen - a belátási képesség csökkenésének hatását külön-külön értékelik az egyes ügycsoportokra tekintettel: például: Debreceni Járásbíróság 56.P.23.875/2016/39. sz. ítélete, Budapest Környéki Törvényszék 14.Pf.21.639/2016/7. sz. ítélete.

- ***Szükségesnek tartjuk, hogy minden ítélet indoklásában megjelenjen az egyes ügycsoportok tekintetében elvégzett szükségességi és arányossági vizsgálat levezetése. Álláspontunk szerint ennek elmaradása súlyosan sérti a gondnokság alá helyezett személy alapvető jogait, az ítéletek indokolásának nagyfokú eltérése pedig sérti a jogbiztonság elvét.***

c) A cselekvőképesség-korlátozás feltételeinek nem egységes értelmezése

A cselekvőképességet korlátozó gondnokság elrendeléséhez három ok együttes fennállása szükséges:

(1.) egyrészt az érintett károsodott mentális egészségügyi állapotának a ténye és súlyossága (szakértői kérdés),

(2.) másrészt az, hogy ez az állapot az érintett belátási képességére olyan kihatással legyen, amely a személyes döntési autonómiájának a korlátozását indokolja [BH 46/2006], azaz hogy a szakértői vélemény és egyéb körülmények figyelembe vételével a bíró szükségesnek ítélje a cselekvőképesség korlátozását. (jogkérdés),

(3.) harmadrészt, hogy egyéni körülményeire ill. családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel szükség legyen a jogkorlátozásra (ténykérdés).

1. Mentális zavar

A feltétel a jogi norma szintjén "mentális zavara következtében" kitételként jelenik meg a Ptk.-ban. Ez orvosszakértői kérdés. Tapasztalataink szerint a szakvélemények rendkívül eltérőek tartalmi szempontból, ami nem elsősorban az alperesek pszichoszociális vagy intellektuális fogyatékoságának sokszínűségéből, hanem sokkal inkább az egységes módszertani követelmények hiányából, pontosabban elavultságából fakad. Az igazságügyi pszichiátriai szakértői vizsgálatokról és véleményezésről az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet által 2005. május 31. napján kiadott 14. sz. módszertani levél tartalmaz formai és tartalmi követelményeket. Ennek a 14. sz. módszertani levélnek az előírásai 2011. óta azonban már nem alkalmazhatók, ugyanakkor új, korszerű, a tudomány mai állásának megfelelő módszertani útmutatás hiányában a gyakorlatban az igazságügyi elmeorvos szakértők vizsgálatuk során továbbra is ennek előírását követik (vagyis a gyakorlat ebben is hullámzó megoldásokat mutat.) Azonban még ez a "szokásjogban" tovább élő módszertani levél polgári ügyekkel foglalkozó I./B. része, illetőleg az igazságügyi elmeorvos (pszichiáter)-szakértői vélemény megszerkesztésével foglalkozó II. része sem tartalmaz konkrét, a bíróság számára történő felhasználhatóságot elősegítő előírást. Nincs iránymutatás a szükséges részletezettség mértékére sem, ezért a szakértőtől függ, hogy adott esetben hat vagy tizenhat oldalas szakvélemény születik. Ezek a jelentős különbségek érdemi hatással vannak a bíróság ítélezésére is. Például a Székesfehérvári Járásbíróság utóbb hatályon kívül helyezett 3.P.21707/2015. sz. ítéletében kizárólagosan a szakértői véleményre támaszkodott, aki leírta, hogy „(alperes) belátási képessége tartósan és nagy mértékben hiányzik.” Az alperes hiába rendelkezik "részletes ismeretekkel a politika világáról" a szakértői véleményben foglaltak miatt a bíróság választójogának korlátozását rendelte el. Az egy évvel később megismételt eljárásban a 3.P.22.706/2016/20 sz. ítélet már megszüntette a gondnokságot, nagyban támaszkodva az alperes személyes meghallgatására és az ügyben keletkezett újabb szakértői véleményre, amely csak a mentális zavarra vonatkozóan tett megállapításokat.

A szakértői bizonyításról szóló 2014. december 19-én kelt kúriai joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye számos ponton érinti a fenti problémákat. A hetedik fejezet rögzíti, hogy a szakértői vélemény a bíróság ítéletét megalapozó, olyan objektív és egzakt bizonyítási eszköz, amely általában közvetlenül és nagymértékben kihat a bíróság érdemi döntéseire, továbbá befolyásolja a per befejezésének időpontját és költségeit is. A tanulmány kitér az egységes módszertani levelek hiányának problematikájára is, amellyel kapcsolatban megállapítja, hogy *"amíg az egységes szakmagyakorlás alapelvei, a szakterület egységes szempontrendszer, módszertani megalapozottsága és a szakvéleménnyel kapcsolatos alapvető elvárások nincsenek megfogalmazva, addig a jogbiztonság bizonyos fokig csorbát szenvedhet"*.

- **Az ítéletek egységessége és megalapozottsága érdekében szükségesnek tartjuk, hogy a t. Kúria jelezze a problémát a módszertani levelek megalkotására hatáskörrel rendelkező Magyar Igazságügyi Szakértői Kamarának.**

2. A mentális zavar és a belátási képesség csökkenése közötti okozati összefüggés megállapításával kapcsolatos bizonytalanság a szakértő és a bíró között

A mentális zavar szükséges, de nem elégséges feltétele a korlátozásnak. Amennyiben az igazságügyi szakértői vélemény megállapít valamilyen diagnózist, az még nem eredményezi automatikusan a belátási képesség általános és minden ügycsoportra kiterjedő csökkenését. A mentális zavarnak a belátási képességre gyakorolt hatása a releváns, aminek az elemzése és az összefüggések meggyőző kimutatása azonban gyakran nem szerepel sem a szakértői véleményben, sem a bíróság ítéletében.

A vonatkozó jogszabályok szerint a szakértő csak a mentális állapotról nyilatkozhat (ld. 1. feltétel), a belátási képesség mértékének megállapítása (ld. 2. feltétel), és ez alapján az egyes ügycsoportokban a cselekvőképesség korlátozása már *jogkérdés*, mert jognyilatkozatok megtételére való önálló képesség vizsgálatát célozza. Ez a bizonyítási eljárás teljessége alapján dönthető csak el, amely bizonyítást csak bíróság folytathat le, ezért a belátási képesség megítélése a bíróság kompetenciája. Ehhez a szakértői vélemény beszerzésén túl a bíróság tanúkat idéz, és személyesen meghallgatja az alperest. Ezen szempontok szerint járt el a Debreceni Járásbíróság, és hozta meg az 56.P.23.875/2016/39. számú ítéletét, amelyben részletezte és világosan rögzítette a szakértő és a bíróság közötti kompetencia határokat, külön kiemelve, hogy *“a szakértő csak a mentális zavar fennállásában nyilatkozhat”*. Szintén ennek mentén hozta meg a Miskolci Járásbíróság a 19.P.22.798/2012/99 sz. ítéletét, amelyben kimondta, hogy nem elégséges kizárólag a szakértői véleményre hivatkozni. Lásd még: Gyulai Járásbíróság, a 5.P.20.277/2017. sz. ügyben, a Budapesti XVIII. és XIX. kerületi Bíróság a 6.P.XVIII.21.890/2016. sz. ügyben, a Budaörsi Járásbíróság 2.P.20.635/2015/35. sz. ítéletében.

Ezzel szemben, általános gyakorlatnak tűnik, hogy a bíró már a szakértőt kirendelő végzésében arra kéri fel a szakértőt, hogy *“a mentális állapot felmérését követően nyilatkozzon arról, hogy az alperes rendelkezik-e az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel az egyes ügycsoportok tekintetében”*, valamint nyilatkoztatja a szakértőt, hogy gondnokság alá helyezés indokolt-e. Az a szakértői vélemény, amely ezen kérdések mentén születik meg, lényegében a bíró helyett hozza meg a döntést.

Tapasztalataink szerint a bíróságok nagymértékben támaszkodnak a szakértői véleményekre, sőt esetenként kizárólag a szakértői vélemény alapján hozzák meg döntéseiket, szó szerint átvéve a szakértői véleménynek a belátási képességre vonatkozó megállapításait, elmulasztva annak összevetését az egyéb bizonyítékokkal. Ez a gyakorlat jogellenes, hiszen a szakértői vélemény, - ugyan az egyik legfontosabb - mégis csak egy bizonyíték a perben, amely ténykérdéseket tartalmaz. Az ítélet az ebből és más

bizonyítékokból levont jogi következtetésekből kell, hogy létrejöjjön. Ilyen ítélet született a Pesti Központi Kerületi Bíróság 17.P.103.908/2015. sz. ügyben, a Körömdi Járásbíróság 2.P.20.357/2014.sz. ügyében, amelyben a szakvélemény a gondnokság szükségességéről is rendelkezett. A kirendelt szakértő a véleményében nyilatkozott a vizsgált személy belátási képességéről például a Miskolci Törvényszék, mint másodfokon eljáró bíróság előtt folyt 1.Pf.21.337/2015. sz. ügyben, a Veszprémi Járásbíróság, mint elsőfokon eljáró bíróság előtt folyt 8.P.21.034/2013 sz. ügyben, a Debreceni Járásbíróság előtt folyt 56.P.23.875/2016 sz. ügyben, a Székesfehérvári Járásbíróság előtt zajlott 3.P.21707/2015 sz. ügyben.

- ***A szakvélemény akkor képes betölteni feladatát, ha a szakértő és a bíróság a jogszabályi kereteket megtartva jár el. Bár a gondnoksági perek eldöntése szempontjából alapvető jelentőséggel bír a mentális zavar fennállására vagy fenn nem állására irányuló szakkérdés megállapítása, a belátási képesség csökkenése mértékének eldöntése és ez alapján a jogkorlátozás szükséges mértékének meghatározása, azaz az ügycsoportok meghatározása a bíróság feladata, amely döntés meghozatalát semmilyen körülmények között nem terhelheti a szakértőkre. Bár az írott jog ebben a kérdéskörben világos, a jogalkalmazás - tapasztalataink szerint - rendkívül eltérő megoldásokat alkalmaz.***

3. Egyéni körülmények, társadalmi kapcsolatok súlyának jelentősége

A gondnokság alá helyezésnek harmadik, konjunktív törvényi feltétele az érintett egyéni körülményeinek, családi és társadalmi kapcsolatainak vizsgálata. (Ptk. szóhasználatában "egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel".) Nem egységes a jogalkalmazás azonban abban a kérdésben, hogy mekkora súlyt tulajdonít az alperes egyéni körülményei feltárásának és figyelembevételének. Márpedig, a családi, szociális háló feltérképezése és annak az alperes életében játszott szerepének megítélése kulcsfontosságú annak megállapítására, hogy szükséges-e az alperes jogainak és érdekeinek védelme.

A Budapest Környéki Törvényszék, mint másodfokon eljáró bíróságnak az 1.Pf.21.698/2017/6. sz. ítéletében a hatályon kívül helyezés egyik oka éppen az volt, hogy az elsőfokon eljáró Nagykáta Járásbíróság nem tárta fel kellő súllyal az egyéni körülményeket. Tapasztalataink szerint az alperes személyes meghallgatása során a bírók alaposan elbeszélgetnek az alperessel, hogy felderítsék az egyéni és társadalmi körülményeket. Később azonban ezeknek az információknak lényegesen kisebb jelentőséget tulajdonítanak, mint a szakértői véleménynek, amely adott esetben az orvosi előzményi iratokon túl csak egy néhány perces személyes elbeszélgetésen alapul.

d) Az alperes személyes meghallgatása

A per során a bíróság meghallgatja az alperest, és próbálja felmérni a belátási képességét. A gondnoksági perek során talán ennek kapcsán tapasztaljuk a legnagyobb jogalkalmazói eltéréseket. Tekintettel arra, hogy az alperesek pszichoszociális vagy intellektuális fogyatékossgal, illetve autizmussal élő emberek, a könnyen érthető kommunikáció fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Vannak bírók, akik elbeszélgetnek az alperessel, hogy felmérjék azt, hogy az alperes milyen taktikákat alakított ki arra, hogy megbirkózzon a mindennapi nehézségekkel. Például így derült ki a PKKB 19.P.102.422/2015 sz. ügyében, hogy az alperes, aki számolási nehézségekkel küzd, boltba indulás előtt párjával kiszámolja, hogy nagyjából mennyit kell majd fizetnie és csak annyi pénzt visz magával. A bíró ezt úgy értékelte, hogy az alperes tisztában van a nehézségeivel és a saját korlátaival. Más bírók sokszor jogi képzettséget feltételező tárgyi tudást mérő kérdéseket tesznek fel: a Tapolcai Járásbíróság 2.P.20.060/2017.sz. ügyében az intézetben élő alperest arra kérte a bíró, hogy ismertesse a kezesi felelősségvállaló szerződést és annak következményeit (2.P.20.060/2017/11.jkv). A kérdések sokfélék lehetnek, előfordul, hogy az alperesek mindennapi életében nem szükséges, illetve az átlag állampolgár számára sem evidens tudást mérnek. A tárgyalóterem szokatlan és idegen környezete ráadásul fokozott szorongást kelthet pszichoszociális vagy intellektuális fogyatékossgal, illetve autizmussal élő emberekben, akik emiatt bizalmatlanná, visszahúzódóvá válnak. Az alperes zavara, értetlensége azt a hatást keltheti, hogy nincs tisztában azzal, hogy mi történik körülötte, holott egy nyugodtabb, ismerős helyen lehet, hogy ugyanazokra a kérdésekre képes lenne válaszolni. Jelezzük, hogy a kizárólagosan verbális síkon működő bírói és szakértői kommunikáció nyilvánvaló hátrányba hozza a kommunikációs akadályozottsággal élő felnőttek személyeket, akik sokszor pusztán a kommunikáció nehezítettsége miatt kerülnek jogkorlátozó helyzetbe, noha belátási képességük csökkent volta nem kimutatható. Például kommunikációs akadályozottsága miatt, egy téves szakértői diagnózis alapján helyezte alperest cselekvőképességet kizáró gondnokság alá a Zalaegerszegi Városi Bíróság 15.P.21.521/2004/8. sz. ítéletével, majd a gondnokság alá helyezést teljesen megszüntette a Szigetvári Járásbíróság 12.P.20.101/2016/21. sz. ítéletével. A személyes meghallgatásnak rendkívül nagy szerepe van a belátási képesség megállapításában, ezért kulcsfontosságú, hogy az egységes szakmai szempontok szerint történjen. Ha az alperes nem érti, hogy mi történik a tárgyaláson, nem tud azon érdemben részt venni, ezzel súlyosan sérül a joghoz való hozzáférése és ezáltal alapvető jogai.

- ***A bírák egyéni rátermettségétől és tapasztalatától válik függővé, hogy a meghallgatás valós képet eredményez az alperes mentális állapotáról, vagy éppen ellenkező benyomást kelt, esetleg pusztán formalitássá válik. Szükség mutatkozik egységes iránymutatásra, módszertanra a belátási képesség bíróságok által történő felmérésére vonatkozóan. Hasonlóan szükséges lenne a gondnoksági perek tárgyaló bírák képzése pszichoszociális vagy intellektuális***

fogyatékossgal, illetve autizmussal élő emberekkel való könnyen érthető és támogató kommunikációs technikák alkalmazása, ehhez igazított kérdezőtechnika, az értő meghallgatás, a szorongás oldását elősegítő készségek megszerzése érdekében. Továbbá, javasoljuk a felsorolt kompetenciával rendelkező szakemberek bevonását akár bírósági segédszervek formájában.

e) Az alperes akarata vagy érdeke

A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény (a továbbiakban: ENSZ Egyezmény) 12. cikk 4. pontja rögzíti, hogy „A részes államok biztosítják, hogy (...) a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó intézkedések tiszteletben tartják a személy jogait, akaratát és választásait”. A 12. cikkhez fűzött kommentár hangsúlyozza, hogy a fogyatékossgal élő emberek feltételezett érdekeit védő helyettes döntéshozatali szemléletet fel kell, hogy váltsa a fogyatékossgal élő emberek akaratát előnyben részesítő támogató szemlélet, ideértve ezen emberek jogát a hibázásra, a rossz döntések meghozatalára is. Peres gyakorlatunkban az esetek nagyjából felénél kérdezte meg a bíró az alperest személyes meghallgatása során arról, hogy mit gondol a gondnokságról, illetve szeretné-e. Figyelembe vette az alperes akaratát és ezt az ítélet indokolásában is rögzítette a Budai Központi Kerületi Bíróság 14.P.XI.30.980/2014/26. sz. ítéletével lezárt ügyében. Személyes meghallgatása során a Székesfehérvári Járásbíróság 8.P.21.437/2017 sz. ügyében eljáró bíró kérdezte az alperest, hogy mit gondol a gondnokságról és elfogadná-e azt. Ezzel szemben csupán az életére vonatkozó általános kérdéseket kapott a Komáromi Járásbíróság 2.P.20.469/2016 sz. ügyében eljáró bírótól az alperes, akaratát nem tárta fel. Hasonlóan csak az egyéni és társadalmi viszonyainak feltárására szorítkozott a Budaörsi Járásbíróság a 2.P.20.635/2015 sz. ügyben.

- **Az ENSZ Egyezmény 3. cikk a) pontjában - legelső alapelvéként – kimondja a saját döntés meghozatalának szabadságát. Szükséges lenne annak mélyreható vizsgálata, hogy a bíróságok miként veszik figyelembe az alperesek akaratát, vagyis hogyan biztosítják választását az életére vonatkozó alapvető kérdésben, azaz, hogy gondnokság alá kerül, vagy sem. Álláspontunk szerint, kizárólag az alperesek akaratának előnyben részesítésével biztosítható, hogy az intézkedés tiszteletben tartja a személy jogait, akaratát és választásait, összeférhetetlenségtől és indokolatlan befolyástól mentes, arányos és a személy körülményeire szabott legyen (ENSZ Egyezmény 12. cikk 4. pont)**

f) A választójog korlátozásának eltérő bírói gyakorlata

Nem egységes az ítélkezési gyakorlat abban a kérdésben sem, hogy a választójog gyakorlásához szükséges belátási képességet külön vizsgálja a bíróság, vagy a belátási

képesség csökkenésének megállapítása után automatikusan korlátozza azt a belátási képesség "általános" csökkenése miatt. A választójog gyakorlásához szükséges elmeállapotot általában az orvosszakértő is vizsgálja, de erre a bírák az alperes személyes meghallgatása során is ki szoktak térni néhány, a közéleti tájékozottságra vonatkozó kérdéssel. Az első fokon eljáró Nagykáta Járásbíróság a 8.P.20.389/2016 sz. ügyben külön indokolás nélkül zárta ki a választójogból az alperest. Az eljárás során nem vizsgálta a választójogot, de végül nem is korlátozta azt a 9.P.20.804/2015. sz. ügyben első fokon eljáró Szentendrei Járásbíróság. Külön vizsgálta, végül nem korlátozta, de ennek indokolását szintén elmulasztotta a PKKB a 17.P.103.908/2015 sz. ügyben. Olyan is előfordult, hogy a szakértő vizsgálata során megkérdezte a vizsgált személytől, hogy "alkalmasnak tartja-e magát közéleti szerepvállalásra". Bár a vizsgált személyek mértéktartó és adekvát válaszokat adtak, a szakértő véleményében mégis úgy látta, hogy *"bár széleskörű politikai ismeretekkel rendelkeznek, a politikai szerepvállaláshoz hiányzik a belátási képességük"* – ezáltal különbséget téve aktív és passzív választójog között. (ld: Székesfehérvári Járásbíróság 3.P.21707/2015 sz. ügye és a Székesfehérvári Járásbíróság 8.P.21.437/2017 sz. ügye)

Az ítéleteket áttekintve azonban úgy tűnik, nincs kimunkált módszertan annak a megállapítására, hogy milyen ismeretek, készségek, belátás szükséges ahhoz, hogy valaki gyakorolja a választójogát.

g.1) Ügygondnokok szerepe

A Pp. 438. § (2) bek. szerint a perben az alperes részére a keresetlevél kézbesítésével egyidejűleg ügygondnokot kell kirendelni [régi Pp. 308. § (1) bekezdés]. A szabály célja, hogy senki se maradjon képviselő nélkül, emellett azonban kiemelten fontos az alperes tájékoztatása, támogatása az eljárás során. Részben aktív volt az ügygondnok a PKKB, 9.P.103.486/2013. sz. ügyben, és jelentősnek mondható a szerepe a Budai Központi Kerületi Bíróság előtt 14.P.XI.30.980/2014. sz. ügyben, amelyben a bíróság egyetértett érvelésével és az ítélet indokolásában is idézi. Ugyanakkor, számtalanszor tapasztaljuk, hogy az ügygondnok szerepe számos tekintetben formális hasonlóan a kirendelt védőéhez. Az esetek többségében az ügygondnok fel sem keresi személyesen az érintettet, nem kérdezi meg álláspontját, és ténylegesen nem képviseli jogait, érdekeit (pl. nem él a jogorvoslati joggal). Formális volt az ügygondnok részvétele a Komáromi Járásbíróság 2.P.20.469/2016. sz. ügyben, Budapesti XVIII. és XIX. kerületi Bíróság, 6.P.XVIII.21.890/2016. sz. ügyben, a Budaörsi Járásbíróság 2.P.20.635/2015. sz. ügyben.

- ***Célszerű lenne pontosabban definiálni az ügygondnok szerepét és feladatát a képviselt személyek egyéni szükségleteire tekintettel pl: alperes akaratának felderítése, annak képviselője, előzetes felkeresés során részletes felvilágosítás adása, a tárgyalásokat követően az eljárási események megmagyarázása stb.***

g.2) Az ügygondnokok kötelező részvétele

A kötelező képviseleten túl nem rendelkezik a törvény arról a helyzetről, ha az alperesnek van meghatalmazott képviselője. A Pp. 438. § (2) bekezdésben foglalt szabályt a bíróságok jellemzően úgy értelmezik, hogy ügygondnoknak még akkor is el kell járnia a per folyamán, ha az alperesnek van meghatalmazott jogi képviselője. A Székesfehérvári Törvényszék – többek között – éppen azért helyezte hatályon kívül az elsőfokon eljáró Székesfehérvári Járásbíróság 16.P.20.996/2017/21. sz. ítéletét, mert az eljárás során a bíróság elmulasztotta ügygondnok kirendelését, holott az minden gondnoksági perben kötelező. Ehhez képest a 8.P.21.437/2017 sz. ügyben a kirendelt ügygondnok már a legelső tárgyalás legelején felmentését kérte, tekintettel a meghatalmazott ügyvéd jelenlétére, amelyet a Székesfehérvári Járásbíróság eljáró bírója jóvá is hagyott. A 9.P.20.804/2015 sz. ügyben az elsőfokon eljáró Szentendrei Járásbíróság amint megkapta a jogi képviselő meghatalmazását, a már kirendelt ügygondnok kirendelését végzésével megszüntette és helyette az alperes által meghatalmazott jogi képviselőt rendelte ki ügygondnokként. Ezt a megoldást utóbb a másodfokon eljáró Budapest Környéki Törvényszék sem kifogásolta (14.Pf.21.639/2016 sz.) Szintén a meghatalmazott jogi képviselő járhatott el ügygondnokként a Miskolci Járásbíróság 19.P.22.798/2012 sz. ügyében.

- ***A szabály tartalma, hogy pszichoszociális vagy intellektuális fogyatékosággal, illetve autizmussal élő emberek ne maradhassanak képviselet nélkül a peres eljárás során. Álláspontunk szerint téves az a nyelvtani jogértelmezés, amely szerint akkor is kötelező ügygondnok jelenléte, ha a perben van az alperes által meghatalmazott jogi képviselő, ezért szükségesnek tartjuk a joggyakorlat-elemző csoport állásfoglalását a kérdésben.***

Budapest, 2018. október 1.

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar (ELTE-BGGyK)

Társaság a Szabadságjogokért (TASZ)

Függelék: A javaslat alapjául felhasznált ügyek:

- Budai Központi Kerületi Bíróság 14.P.XI.30.980/2014
- Budaörsi Járásbíróság 2.P.20.635/2015
- Budapest Környéki Törvényszék 1.Pf.21.698/2017, elsőfokon: Nagykátai Járásbíróság 8.P.20.389/2016
- Budapest Környéki Törvényszék 14.Pf.21.639/2016, elsőfokon: Szentendrei Járásbíróság 9.P.20.804/2015
- Budapesti XVIII. és XIX. kerületi Bíróság 6.P.XVIII.21.890/2016
- Debreceni Járásbíróság 56.P.23.875/2016
- Fővárosi Törvényszék 54.Pf.638.980/2015, elsőfokon: PKKB 9.P.103.486/2013
- Gyulai Járásbíróság 5.P.20.277/2017
- Komáromi Járásbíróság 2.P.20.469/2016
- Körmendi Járásbíróság 2.P.20.357/2014
- Miskolci Törvényszék 1.Pf.21.337/2015, elsőfokon: Miskolci Járásbíróság 19.P.22.798/2012
- PKKB 17.P.103.908/2015
- PKKB 19.P.102.422/2015
- Székesfehérvári Járásbíróság 3.P.22.706/2016, Fellebbezés folytán hatályon kívül helyezett: Székesfehérvári Járásbíróság 3.P.21707/2015
- Székesfehérvári Járásbíróság 8.P.21.437/2017
- Székesfehérvári Járásbíróság, 13.P.20.422/2015, Jelenleg elsőfokon zajlik Székesfehérvári Járásbíróságon, 15.P.21.651/2016 számon
- Székesfehérvári Járásbíróság 16.P.20.996/2017
- Szigetvári Járásbíróság 12.P.20.101/2016
- Tapolcai Járásbíróság 2.P.20.060/2017
- Veszprémi Törvényszék 1.Pf.20.263/2016, elsőfokon: Veszprémi Járásbíróság 8.P.21.001/2014